

ULUSLARARASI HUKUK

[E. Fuat KEYMAN](#)

Uluslararası hukuk, devletlerarası ilişkileri düzenleyen kural, kaide ve ilkeler bütünüdür. Uluslararası siyasal yapının, herkesin herkesle savaştığı bir kaos ortamına dönüşmesini engelleyen öğelerden birisi olan normatif kurallar arasında uluslararası hukuk en önemlisidir. Bu kapsamda, ülkelerin kurduğu diplomatik, ticari, muharip (savaşa değin) ilişkiler, sınır ötesindeki bireylerin hak ve sorumlulukları ile uluslararası örgütlerin işleyişini belirlemeye çalışan bu hukuk dalı kamu ve özel hukuk alanlarını içermektedir. Uluslararası hukukun başlıca dört kaynağı vardır: Antlaşmalar, teamüller, genel hukuk ilkeleri ve alanındaki en uzman hukukçuların doktrinleri.

Uluslararası hukuk, uluslararası yasama ve yürütme organlarına sahip olmaması ve kanunlar hiyerarşisine tâbiyeti bulunmaması nedeniyle ulusal hukuktan ayrılır. Öncelikle uluslararası siyasal sistem içinde bu hukuk dalının esasını teşkil eden normatif kuralları uygulayacak olan yaptırım gücüne sahip bir merkezi otorite yoktur. Uluslararası hukuk esas itibarıyla tarafların rıza yaklaşımına dayanmaktadır. Hiçbir devlet bir başka devlet ile olan anlaşmazlığını bir uluslararası mahkeme önüne getirmeye zorlanamaz. Bu nedenle uluslararası mahkemelerin yargı yetkisinin yegâne kaynağı, anlaşmazlıkları kendi önüne getiren devletlerin iradeleridir. Ayrıca yine iç hukuktan farklı olarak uluslararası mahkemelerin yaptırım zorunluluğu da yoktur. Bir örnek vermek gerekirse, Birleşmiş Milletlerin başlıca yargı organı olan Lahey Uluslararası Adalet Divanı uyuşmazlıklarda kendisine taraf olan ülkelerin getirmiş oldukları davalar dışında başka bir yetkiye sahip değildir. Bu sebeple ulusal devletlerin uluslararası hukuka ve kurumların aldığı kararlara uymaları beklenmekle birlikte onları buna zorlayacak bir yapı yoktur. Uluslararası hukuku iç hukuktan farklılaştıran bir başka nokta ise normlar hiyerarşisinde uluslararası hukukun iç hukuka üstünlüğü ilkesidir. Taraf ülkelerin onayladığı antlaşmalar iç hukuka üstün olması gerekmekle birlikte 1982 Anayasası ile Türkiye örneğinde gördüğümüz üzere, bu konuda kesin bir hüküm olmamakla birlikte teamüller antlaşmanın içeriğine göre de değişmektedir. Ancak devletler, uluslararası hukuka verilen değer, söz konusu kuralların olmaması hâlinde ortaya çıkacak kaostan duyulan korku, karşılıklılık ilkesi ve son güçlü devletlerin baskısı nedeniyle uluslararası hukuka uymaktadırlar. Uluslararası ilişkilerde çatışma durumunun yaşanması hâlinde iki mekanizma devreye girmektedir: uluslararası hakemlik ve uluslararası yargı. Ancak 20. yüzyılın başından itibaren hakemlik önemini kaybetmekle birlikte uluslararası yargı giderek önem kazanmıştır.

Uluslararası hukukun çıkış noktası MÖ 13. yüzyılda Mısırlılar ve Hititler arasında imzalanmış olan Kadeş Antlaşması'na gitmektedir. Akademik olarak ise Rönesans döneminde İtalyan devletleri arasındaki anlaşmazlıklara çözüm arayan akademisyen Francisco Vitoria (ö. 1546) ve Alberto Gentili (ö. 1608) ve daha sonra doğal hukuka dayalı ilk seküler uluslararası hukuk kitabının yazarı ve açık deniz prensibini geliştiren Hugo Grotius (ö. 1645) bu alanın kurucuları arasında sayılmaktadırlar. Özellikle Grotius'un etkisiyle doğal ve pozitivist hukuk anlayışları gelişme kaydetmiştir. Uluslararası hukukun gelişiminde hukuk okulları kadar uluslararası olaylar da etkili olmuştur. Özellikle ulus devlet kavramını tanımlayan Westphalia Barışı (1648) bu konuda önemli bir dönüm noktasıdır. Viyana Kongresi (1814-1815) ve Avrupa Uyumu 19. yüzyıl Avrupası için uluslararası ilişkiler ve diplomasi çağı bağlamında önemli bir adım olmuştur. Bu dönemde Kızıl Haç (1863), Uluslararası Posta ve Telgraf Birliği (1874), Cenova Konvansiyonları (1864'ten itibaren) ve Lahey Uluslararası Hakemlik Mahkemesinin kurulması (1899'da kurucu antlaşma imzalanmış, 1921'de sürekli kazanmıştır) uluslararası hukukun alanını genişletmiştir. 1. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti ve ona bağlı kurumlar devletlerarası ilişkilerin belirli bir çatı altında toplanması açısından önemli bir adım olsa da esas olarak Birleşmiş Milletlerin (BM) kurulması ile uluslararası hukuk ve kurumlar çağdaş anlamıyla yeniden düzenlenmiştir. Soğuk savaş döneminde NATO'nun önderliğinde liberal hukuk ekolü, SSCB liderliğinde ise Marksist okul gelişmiştir. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan en önemli gelişmelerden birisi uluslararası hukukun BM çatısı altındaki kurum ve antlaşmalar sayesinde sadece devletlerin alanı olmaktan çıkarak bireylerin haklarını kapsayacak biçimde genişlemesidir. 20. yüzyıl boyunca aynı zamanda yeni hukuk yaklaşımları da gelişmiştir. Klasik hukuk teorisinden gelen yaklaşımlar (Doğal hukuk, pozitivism ve seküler hukuk); uluslararası ilişkiler teorisinden gelen yaklaşımlar (Realizm, liberalizm, sosyalizm, rasyonel tercihler ve uluslararası hukuksal süreçler yaklaşımı) ve politika endeksli teoriler (New Haven, Feminist teori, Critical Legal Studies ve Central Case Approach) zaman içerisinde uluslararası hukukun konularını genişletmiştir.

E. Fuat Keyman